

Att förstå sin egen utredning och diagnos

...

Cecilia Olsson, fil.dr spec.ped.
handledare, konsult
(gymnasiesärskola, FUB:s forskningsstiftelse ALA)
Föreningen Kognitivt Stöd (FKS), Begränsningsföreningen

Intelligens och nedsatt funktion

IÅ	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16+
IK	10	20	30	40	50	60	70	80	90	100						
DSM-5	Mkt svår	Svår	Medel-svår	Lindrig	Gräns-fall	Normal-begåvning										
WHO																
Kylén	A grav	B måttlig		C lindrig												

Utvecklingsstörning =

(enl. DSM-5)

Nedsatt intelligens

+

Svårt att fungera i vardagen (adaptiv förmåga):

Kognitivt
(ta emot, bearbeta, använda information)

Socialt
(kommunikation, social delaktighet)

Praktiskt
(t.ex. hygien, städning, ekonomi)

+

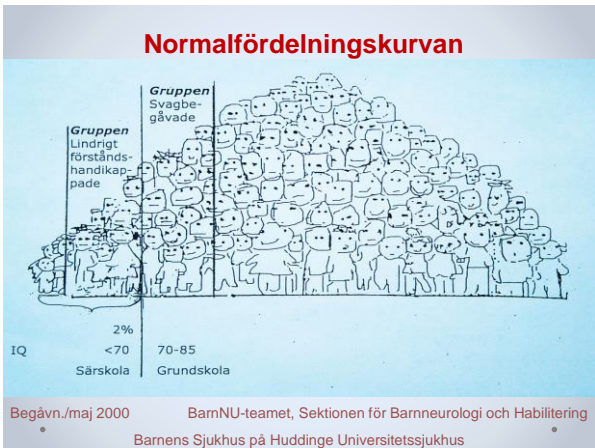
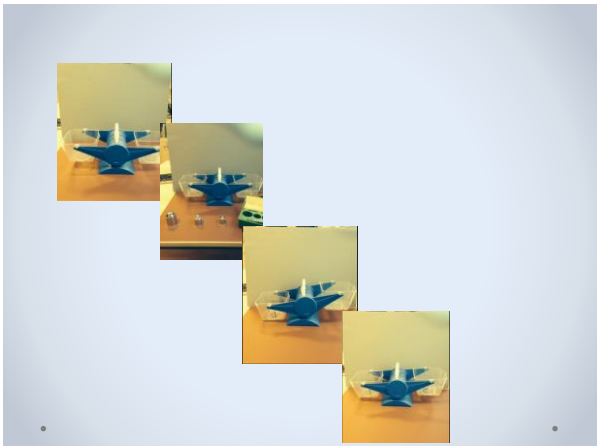
Uppstått under utvecklingsperioden

}

=

Diagnos:

Intellektuell funktionsnedsättning eller (Psyisk) Utvecklingsstörning

"Jag är som alla andra, vanlig om man säger så"

?

"Man ska ha rätt att vara den man är"

Att prata om utvecklingsstörning – behöver det vara så svårt?

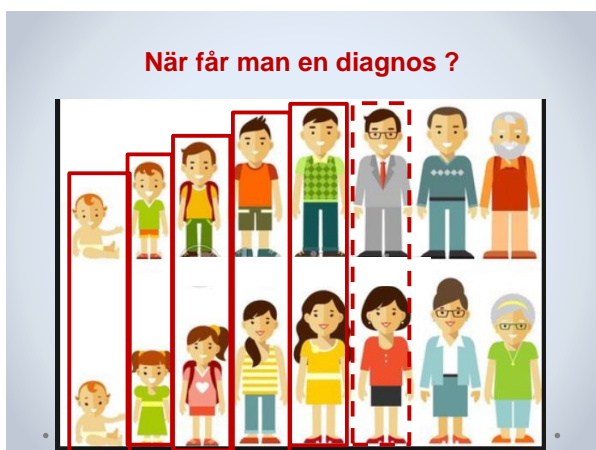
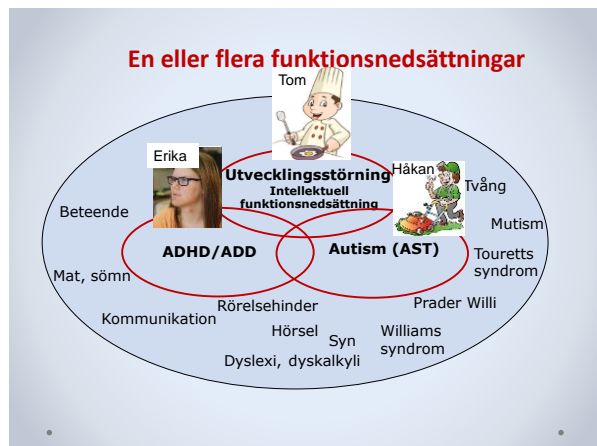
Vad jag och andra vet om mig själv

(Johari Fönster)

	Känt av personen	Okänt av personen
Känt av andra	Öppen	Blind
Okänt av andra	Dold	Okänd

"Saklighet är grunden för ett bra självförtroende"

Ur Intra nr 2 2016

"Den bästa informationen om vad en person behöver stöd med får man i samtal med personen själv och med andra som känner honom eller henne väl."

SPSM; Att göra studiesituationen tillgänglig för vuxna med utvecklingsstörning.

Att förstå sin utredning eller diagnos

- En del elever har en gammal utredning ang. utvecklingsstörning och vill förstå vad diagnosen innebär
- En del elever har en ny utredning ang. utvecklingsstörning och vill förstå vad som står i den
- En del elever har en gammal utredning ang. utvecklingsstörningen och en ny ang. en tilläggsfunktionsnedsättning (t.ex ADHD, autism) och vill förstå vad båda innebär

Eleven skall ha nytta av kunskapen om sig själv:

- För att acceptera, kräva, använda och ta ansvar för sina anpassningar
- För att kunna förmedla information om sig själv

Tom

- Tom har en gammal utredning som jag inte har tillgång till men...
- Tom vill veta vad hans diagnos innebär
- Jag vet/har förstått att han har en lindrig utvecklingsstörning
- Jag utgår ifrån Gunnar Kyléns begåvningskategorier och vad som utmärker en lindrig utvecklingsstörning inom: rum, tid, kvantitet, kvalitet och orsak
- (Se Kerstin Göransson: "Hur förståelsen av verkligheten utvecklas" <http://www.fub.se/info/ala-bestallningar>)

Vad innebär det att ha en lindrig utvecklingsstörning?

Lindrig utvecklingsstörning innebär:	I min vardag	Bra hjälp
Nedsatt intelligens (under ca IQ 70) och nedsatt adaptiv förmåga (vardagsfungerande).	Kan tänka och lösa problem som på vanliga mellanstadier.	Gått i särskola. Har rätt till stöd enligt lagen. I skola, arbete, fritid, boende.
Det brukar i Om platser	Detta är ifyllt innan genomgång som boende man är.	
Om tid (när, hur länge)...		Resten fylls i tillsammans med personen
Om mängder (hur mycket)...		
Om egenskaper (hur, vad)...		
Om orsak (varför)...		

Vad innebär det att ha en lindrig utvecklingsstörning?

Lindrig utvecklingsstörning innebär:	I min vardag	Bra hjälp
Nedsatt intelligens (under ca IQ 70) och nedsatt adaptiv förmåga (vardagsfungerande).	Kan tänka och lösa problem som på vanliga mellanstadier. Har erfarenheter, känslor och annan utveckling som den ålder man är.	Gå i särskola. Har rätt till visst stöd enligt lagen. Gäller skola, arbete, fritid, boende.
Det brukar i Om platser (var)	Hittar ganska bra. Har jag åkt några gånger så kommer jag ihåg. Svårt att tala om för någon annan åt vilket håll och säga hur långt det är. Kartor är svåra.	Använder reseplaneraren till nya platser. Vill helst ha någon med mig första gången. Jag kan fråga om det behövs.
Om tid (när, hur länge) Förstår klockan. Viss svårighet att planera tid.	Använder både analog och digital klocka. Kommer aldrig för sent men kommer ofta för tidigt. Svårt att planera tid för en uppgift – veta hur mycket man hinner. Kan bli stressad om jag tror att tiden inte räcker.	Vill vara säker på att jag kommer i tid. Använder time timer på mobilen. Bra med ett arbetsschema

Vad innebär det att ha en lindrig utvecklingsstörning?

Lindrig utvecklingsstörning innebär:	I min vardag	Bra hjälp
Om mängder (hur mycket) Kan räkna, addera, subtrahera. Svårare med division och multiplikation. Kan använda pengar. Svårt förstå hur kortkort fungerar	Gör rätt med mätten om recepten är tydliga. Har bra koll på min ekonomi. Pengarna räcker. Kan oroa mig om jag vet att det kommer speciella utgifter.	Vill ha bild på mätten i recepten. Vill själv kunna kolla på kontot (inte behöva gå till en uttagsautomat varje gång jag ska kolla). Har godman. Behöver fråga någon för att vara trygg att pengarna räcker.
Om egenskaper (hur, vad) Vet hur olika saker hör ihop. Vet att det finns saker man inte upplevt själv. Svårt förstå principer eller idéer	Har bra koll på det mesta i mitt boende. Är väldigt ordningsam. Gillar inte om det blir orättvist. Då kan det bli mycket strul. Tycker att det man har bestämt ska gälla.	Om någon ska förklara något nytt är det bra om de visar och inte bara säger. Skriv upp. Vill inte bli försatt i invecklade situationer. Vill ha en person i vardagen som kan förklara så jag förstår (rita och förklara).
Om orsak (varför) Kan förstå konkreta samband. Svårt att förstå att flera orsaker kan samverka eller att olika handlingar kan leda till samma resultat.	Ibland blir det bråk med kompisar på nätet och jag vet inte varför. Svårt att komma på snabba lösningar när det inte blir som jag tänkt mig. Jag blir stressad när jag inte kan reda ut saker.	Få hjälp att sätta stopp på nätet när det behövs. Reservplan när det är något viktigt, t.ex tågstopp. Lyssna på musik, gå en promenad för att lugna mig. Be om hjälp.

Att förstå sin utredning eller diagnos

- En del elever har en gammal utredning ang. utvecklingsstörning och vill förstå vad diagnosen innebär
- En del elever har en ny utredning ang. utvecklingsstörning/lf och vill förstå vad som står i den

Diagnos: Lindrig utvecklingsstörning (exempel)

Utredningen visar svårigheter med:	Det betyder:	I vardagen:	Bra hjälp
Arbetsminne			
Verbal förmåga			
Perceptuell funktion			
Snabbhet			
Adaptiv förmåga			

De här två spalterna är ifyllda innan genomgång

De här två spalterna fylls i tillsammans med personen

Diagnos: Lindrig utvecklingsstörning (exempel)

Utredningen visar svårigheter med:	Det betyder:
Arbetsminne Arbetsminne, Uppmärksamhet, Koncentration, Mental kontroll	Komma ihåg något så länge att: - man kan bestämma sig för vad man ska göra nu - man kan spara kunskapen till senare
Verbal förmåga Verbal förståelse, begreppsbyggnad, ordförråd, slutledningsförmåga	Hur man förstår det som sägs och skrivs. - kan uttrycka sig själv i tal och skrift. - kan samtala. - tar emot och kan använda information
Perceptuell funktion Icke-verbal slutledningsförmåga Logiskt tänkande, Viso-spatial funktion (viso-motoriska färdigheter)	Hur man uppfattar det man ser. - hur man förstår och kan tänka kring det man ser. - hur man förstår hur saker hänger ihop.
Snabbhet Mental och motorisk bearbetning Uppmärksamhet Urskiljning av visuella stimuli, Minne	Hur fort man läser, förstår och jobbar med uppgifter.
Adaptiv förmåga Skolbeteende Kommunikation och relationsförmåga Samhällsdelaktighet Kunskapsstillämpling	Hur man klarar vardagen: - det man behöver göra i vardagen - att ta hand om sig själv - att vara med andra personer

- Erika har fått en ny diagnos (tillägg till tidigare) och...
- Erika vill veta vad det står i hennes utredning
- Jag får tillstånd att ta del av utredningen och utgår från innehållet i den

Diagnos: ADHD

ADHD-Utredningen visar	Det betyder	I vardagen	Bra stöd
Impulsivitet	Tänker inte efter innan jag gör något. Följer direkt en tanke eller känsla.		
Hyperaktivitet	Behöver röra på mig mycket, ofta.		
Uppmärksamhets-svårigheter	Svårt att koncentrera sig på det man ska göra. Allt som händer runtomkring verkar lika		

De här två spalterna är ifyllda innan genomgång

De här två spalterna fylls i tillsammans med personen

Diagnos: ADHD

ADHD-Utredningen visar	Det betyder	I vardagen	Bra stöd
Impulsivitet	Tänker inte efter innan jag gör något. Följer direkt en tanke eller känsla.	Svårt att lyssna på andra, vänta på min tur. Avbryter lätt. Är idérisk – tänker fort. Ibland kommer jag på många olika saker samtidigt och försöker göra allt samtidigt.	Stopp-tecken när jag ska vara tyst eller vänta. Jag vet var, när, hur länge, hur, med vem jag ska göra något. Fota och spara schema och arbetsplanering i mobilen.
Hyperaktivitet	Behöver röra på mig mycket, ofta.	Måste göra något hela tiden. Kan inte sitta still och lyssna. Extra svårt om man inte vet hur länge det ska hålla på.	Stressboll, telefonen, rita Kikakudde Få gå ifrån. Jag är bra på att säga till själv. Jobb där man får röra på sig mycket.
Uppmärksamhets-svårigheter	Svårt att koncentrera sig på det man ska göra. Allt som händer runtomkring verkar lika viktigt.	Hinner inte med arbetsuppgifter. Glömmer vad jag skulle göra. Orkar inte. Jag kan koncentrera mig länge när jag är väldigt motiverad.	"Mur": Eget rum eller avskämd plats. Hörlurar med musik. Mössa. Hämta ny ork: Korta pauser, 1 ex jobba 20 min – paus 5 min. Time timer Dricka, äta frukt

Räcker orken?

- <https://www.folkbildning.net/amnen/funktionsnedsattning/kognitiv-funktionsnedsattning/racker-orken/>

Konferens om sig själv

- Vilka behöver veta? – Bjud in.
- Vad ska presenteras?
- Hur ?

Bra stöd

Stopptecken
- tyst eller vänta.

Stressboll

Fota och spara

Kilkudd

Mössa

Hörlurar

Gå ifrån

Eget rum eller avskärmad plats

Korta pauser

Dricka

Förberedelse för genomgång med elev:

- Inhämta tillstånd att ta del av utredning (från vårdnadshavare om eleven är under 18 år, annars från eleven).
- Kontakta skolpsykologen för ev. samarbete.
- Tag del av utredning. Plocka ut relevant och användbar information. Ta hjälp av skolpsykologen vid behov.
- Gör i ordning formulär, fyll i det som i förväg ska stå där.
- Boka tider, ca 45 min/tillfälle 4-6 tillfällen (1g/vecka). Bestäm stödperson, någon som känner eleven väl i vardagen om du inte själv gör det, som kan vara med..

Vid varje genomgång med elev (och stödperson)

- Fyll i de tomma rutorna i samtal med eleven. Använd stödpersonen som hjälp att relatera till elevens vardag och hitta konkreta exempel. Ofta 1-2 delar/möte.
- Använd spalten "Bra hjälp" som läxa till nästa gång, "förhör" läxan.
- Skriv rent formuläret så långt ni kommit efter varje gång. Ge till elev och mentor och ev. andra viktiga personer.

Efter avslutad genomgång:

- Repetera
- Tag reda på vilka som behöver ta del av informationen
- Bestäm om eleven vill ha en "Konferens om sig själv". Förbered konferensen.
- Boka ev. möte för genomgång med föräldrar
- Se till att formuläret, med elevens medgivande, sprids till för eleven viktiga personer

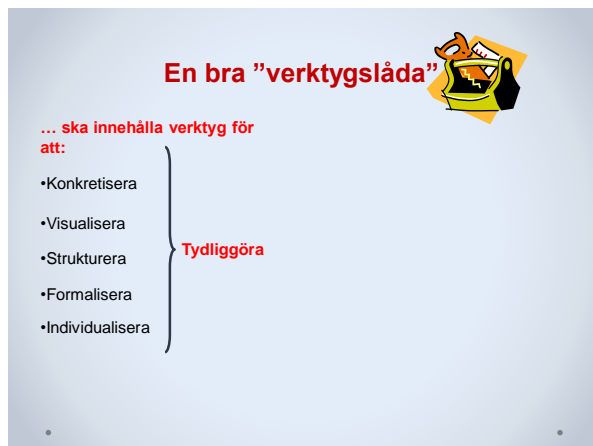
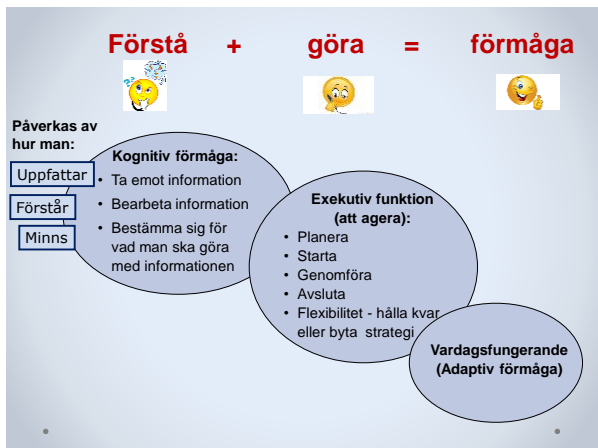
Det är eleven som äger dokumentet!

Att lämna information om sig själv

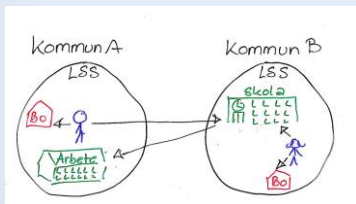
Bra på	Svårt för	Bra stöd
Arbete där man får röra på sig mycket.	Stillasittande.	Att få resa på sig eller byta uppgifter då och då.
Kan klockan, passa tider	Att planera när det är många saker som ska hinnas med. Att veta hur mycket man hinner, i vilken ordning man ska ta det.	Att någon hjälper till att bestämma i vilken ordning och skriver ner.
Jobba med en bestämd uppgift. Är noggrann.	Långa eller otydliga instruktioner och otydliga besked (som t.ex "kanske", "vet inte", "vi får se")	Tydliga besked. Instruktioner ska vara: Tydliga och klara. Korta. Inte för många på en gång. Helst nedskrivna.

(Ninjakoll 1 – Läromedel om utvecklingsstörning)

Visualisera

Rit-prat för att förklara sammanhang

Strukturera

Arbetsvärdering

Arbetsuppgifter	Tycker jag är:			Klarade jag:		
	tråkigt 	mellan 	roligt 	dåligt 	mellan 	bra
Text/ Foto						

Formalisera Gränssättning

utanför
ramen

Krama sin
kompis flera
gångar på
dagen.

innanför ramen

Hälsa, krama
kompisen en
gång när man
kommer på
morgonen.

Använda schema,
klocka, räknare i
mobilen

Pausa: Gå ifrån
lektionen, gå ett
varv runt
gården och
komma tillbaka.

Använda
mobilen för att
prata eller
sms:a

Gå ifrån lektionen och
inte komma tillbaka.
Gå ifrån lektionen, gå
till andra klasser.

På lektionstid/ skolan

En bra "verktygslåda"

... ska innehålla verktyg för att:

... så att personen kan:

- Konkretisera
- Visualisera
- Strukturera
- Formalisera
- Individualisera

Tydliggöra

- Skaffa kunskap, få information

- Väga alternativ

- Värdera

1 2 3 4 5 ...

- Fatta beslut

- Ha redskap att argumentera för sitt val

APL/Praktikutvärdering

foto	Min praktik på.....				
	Namn.....Datum:.....				
Så här tycker jag om:		bra 	mitt- emellan 	dåligt 	Så här vill jag ha det
foto	Arbetsuppgifterna				
foto	Handledaren				
foto	Arbetskamraterna				
	Arbetsstäderna				
	Rasterna				
	Resorna till och från				
	Lunchen				

(Ninjaskoll 2 – Livet efter skolan)

Självbestämmande

... innebär att:

- vara den primära orsaken till vad som händer i ens eget liv
- att kunna göra val och fatta beslut oberoende av yttre påverkan
- att kunna göra realistiska bedömningar
- att hitta sina egna strategier för att klara sig så självständigt som möjligt men också veta när man behöver ta hjälp av andra
- att kunna väga olika alternativ mot varandra
- att kunna föra fram sina argument så att andra lyssnar

• 42

Nivåer av delaktighet

